

УДК 398:[392+394]](=161.2)]-054.57(497)

DOI <https://doi.org/10.15407/slavicworld2024.23.036>

КАРАЦУБА МИРОСЛАВА

кандидатка філологічних наук, доцентка, старша наукова співробітниця відділу української та зарубіжної фольклористики Інституту мистецтвознавства, фольклористики та етнології ім. М. Т. Рильського НАН України (Київ, Україна).

ORCID : <https://orcid.org/0000-0003-4836-9264>

ПОТАПЕНКО ІРИНА

кандидатка філологічних наук, наукова співробітниця відділу української та зарубіжної фольклористики Інституту мистецтвознавства, фольклористики та етнології ім. М. Т. Рильського НАН України (Київ, Україна).

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-4783-1816>

KARATSUBA MYROSLAVA

a Ph. D. in Philology, an associate professor, a senior research fellow at the Ukrainian and Foreign Folkloristics Department of M. Rylskyi Institute of Art Studies, Folkloristics and Ethnology of the National Academy of Sciences of Ukraine (Kyiv, Ukraine).

ORCID : <https://orcid.org/0000-0003-4836-9264>

POTAPENKO IRYNA

a Ph.D. in Philology, a research fellow at the Ukrainian and Foreign Folkloristics Department of M. Rylskyi Institute of Art Studies, Folkloristics and Ethnology of the National Academy of Sciences of Ukraine (Kyiv, Ukraine).

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-4783-1816>

Бібліографічний опис:

Карацуба, М., Потапенко, І. (2024) Українські фольклорні традиції на південнослов'янських землях. *Слов'янський світ*, 23, 36–79.

Karatsuba, M., Potapenko, I. (2024) Ukrainian Folklore Traditions on the South Slavic Lands. *Slavic World*, 23, 36–79.

УКРАЇНСЬКІ ФОЛЬКЛОРНІ ТРАДИЦІЇ НА ПІВДЕННОСЛОВ'ЯНСЬКИХ ЗЕМЛЯХ

Анотація / Abstract

У статті розглядається актуальне на сьогодні питання функціонування української національної меншини в південних слов'ян, зокрема

на території колишньої Югославії та Болгарії. У фокусі уваги перебуває насамперед їхня культурна діяльність, звернення до зразків народної творчості, що їх представники нацменшин поширюють на території свого тимчасового або постійного проживання.

Увага концентрується також навколо ключових етапів розселення українців на цих землях під час доленосних історичних подій, зокрема двох світових воєн, Жовтневого перевороту, доби сталінських репресій, у період після розпаду радянського союзу, на початку повномасштабного вторгнення росії в Україну.

Надаються відомості про товариства, гурти, колективи українців, що сформували представники національної меншини за підтримки України та уряду країн проживання. Розглядається також малодосліджене нині функціонування недільних шкіл, де вивчається українська мова та проводяться заходи до пам'ятних Днів української культури. Наголошується, безперечно, тільки на основних напрямках культурної діяльності представників національних меншин, інформація розподіляється пропорційно. Найбільша увага приділяється українській національній меншині в Сербії, де вона є найбільш чисельною і активною, проте в разі звернення до здобутків визначних науковців-українців у Болгарії акцент ставиться і на їхніх головних здобутках у галузі історії, філології та фольклористики.

Зроблено висновок, що вельми важливою, особливо в часи воєнного лихоліття, є місія, яку перебирають на себе численні культурно-просвітницькі товариства, зокрема поширення української культури на болгарській, сербській, словенській, македонській, боснійській, хорватській землях для збереження своєї національної ідентичності, а також для сприяння й допомоги українським біженцям, підтримки родин з дітьми, особливо в межах освітніх програм, для долучення до української культурної спадщини шляхом участі у фестивалях, конкурсах тощо.

Ключові слова: національна меншина, українська діаспора, фольклорна спадщина, культурні здобутки, фестивалі народної творчості, національні гурти.

The relevant issue of the functioning of the Ukrainian national minority among the South Slavs, in particular on the territory of the former Yugoslavia and Bulgaria, is considered in the article. The focus of attention is primarily on their cultural activities, an appeal to examples of folk art those the representatives of national minorities spread on the territory of their temporary or permanent residence.

Attention is also paid on the key stages of the settlement of Ukrainians on these lands during fateful historical events, in particular, two world wars,

the October Revolution, the epoch of Stalinist repressions, the period after the collapse of the Soviet Union, and the beginning of Russia's full-scale invasion of Ukraine.

Information about Ukrainian societies, groups, and collectives formed by representatives of the national minority with the support of Ukraine and the governments of the countries of residence is submitted. The currently little-researched functioning of Sunday schools, where the Ukrainian language is studied and events dedicated to the memorable days of Ukrainian culture are also considered. It is emphasized undoubtedly only on the main areas of cultural activity of the representatives of national minorities, and information is therefore distributed proportionally. The greatest attention is paid to the Ukrainian national minority in Serbia, where it is the most numerous and active, however, when addressing the achievements of prominent Ukrainian scholars in Bulgaria, emphasis is also placed on their main achievements in the fields of history, philology, and folkloristics.

It is concluded that the mission undertaken by numerous cultural and educational societies, in particular, of spreading Ukrainian culture on Bulgarian, Serbian, Slovenian, Macedonian, Bosnian and Croatian lands in order to preserve their national identity, is very important, especially in times of wartime hardship, as well as to promote and assist Ukrainian refugees, to support families with children, especially within the framework of educational programs, to join the Ukrainian cultural heritage through participation in festivals, competitions, etc.

Keywords: national minority, Ukrainian diaspora, folklore heritage, cultural achievements, folk art festivals, national groups.

Вступ. Культура, побут і звичаї народу, його уснопетична творчість є одним із найяскравіших виявів національної свідомості етносу. Фольклор української меншини на південнослов'янських територіях теж стає своєрідною скарбницею для збереження народних традицій і духовності нації. Представники української національної меншини, які споконвіку жили на її території або ж поселилися тут унаслідок численних міграцій, зберегли свою усну традицію, що її накопичували протягом багатьох століть. Безперечно, не всі фольклорні жанри однаково збережені як у професійних формах культури, так і в художній самодіяльності. Культурно-мистецькі традиції українців на

південнослов'янських землях являють світу самодіяльні художні колективи.

Дослідження діяльності національних меншин на цих територіях стає пріоритетним для історії, соціології, політології, проте не менш важливим є збирання та вивчення матеріалів, які демонструють духовну та матеріальну культуру етносу, його звичаї та фольклорні традиції як характерну ознаку його ментальності. Не варто також відкидати необхідність збирання, зберігання, осмислення та популяризації традиційної пісенної творчості.

Мета дослідження – продемонструвати, у який спосіб проводиться культурна діяльність представників української національної меншини на сучасних Балканах.

Завдання – надати інформацію про діяльність визначних українських науковців у згаданих країнах (Болгарія), історичні реалії розселення українців у балканських країнах, місцеві українські громадські й культурні організації, скеровані на збереження української ідентичності за межами метрополії, описати діяльність українських фольклорних колективів і гуртів, роботу фестивалів і напрями та специфіку освітнього процесу для українців на південнослов'янських землях. Основним **методом** дослідження є описовий, подекуди застосовано типологічний.

Основна частина. Українці проживають у **Республіці Сербія** як національна меншина. Перепис населення проводився там у 2002 році. Згідно із зафіксованими на той момент даними, кількість українців і русинів у Сербії становить близько 5 тис. Як місця компактного проживання українців варто згадати насамперед Автономний край Воеводина з його осередком у містах Новому Саді, Кулі, Сремській Митровиці та Інджії, меншою мірою – Белграді, русини ж проживають також у м. Новому Саді, частково в Белграді, а також у містах Джурджево, Шид Куцура. Нині українська громада в Сербії є найбільшою на Балканах за своєю чисельністю і значенням.

Історія переселення на ці землі українців сягає далекого XV ст., коли через османську навалу на Балкани розпочалося їхнє масштабне переселення, а наступна емігрантська хвиля фіксується значно пізніше, у XVIII ст. Епіцентром її стає територія сучасної Воєводини, яка на той час входила до складу Австрійської монархії. До Воєводини переїжджають, зокрема, учені люди й церковники, як це, скажімо, відбулося в Сремських Карловцях, де слов'янські мови й латину викладали професори зі знаної тоді Київської академії. Ключовою фігурою серед них був Емануїл Козачинський, у творчому доробку якого перша сербська театральна вистава. Монастирі на Фрушкій горі в цю добу збагатилися іконописцями з Печерської лаври, що розписували їх фресками. У деяких монастирях збереглися окремі церковні книги, найцінніша – Київський псалтир.

З 1745 року розпочинається відлік масштабного переселення слов'ян до Славонії, Бачки і Срема. А згодом, зі славнозвісного 1775 року, після руйнування Запорозької Січі, з дозволу імператора Йосипа II козаки переселилися до його держави. Чисельність переселенців сягала орієнтовно 7–8 тис. осіб. Цей етап вважають другою хвилею переселення до Воєводини. Щоправда, достеменної інформації про їхню подальшу долю в місцях переселення не надається.

Поштовхом до формування нової хвилі переселенців стає Жовтневий переворот у Росії. Тоді до Королівства Сербів, Хорватів і Словенців прибуло близько 70 тис. біженців з території сучасної Південної Росії та України. З-поміж них були й цивільні, і військові. Місцем проживання для них стала фактично вся територія Королівства. Коли з'явився дозвіл на вільний вибір місця проживання, то осередками для переселенців стала Сербія, зокрема Белград, Воєводина, Славонія і столиця сучасної Хорватії Загреб. Тоді продовжилася культурна діяльність українців. Ідеться передусім про формування культурного товариства «Просвіта» (згодом – «Українське

товариство»), наслідком праці якого ставали вечори пам'яті Шевченка (з часом вони трансформувались у ширші за масштабом «Дні української культури»), на яких також були представлені не лише вірші, а й українські пісні, виконували також українські танцювальні партії. Крім того, було засновано читальні зали та бібліотеки. Майже 40 років у березні проходять Дні Т. Шевченка та літературні вечори, присвячені його творчості. Опікується заходом Товариство української мови, літератури і культури «Просвіта» у співпраці з українськими просвітніми та мистецькими об'єднаннями. Урочистості, приурочені до шевченківських днів, проходять і в інших сербських місцинах, зокрема у Вербасі під егідою Культурно-просвітнього товариства «Карпати», у Сремській Митровиці – Товариства плекання української культури «Коломийка», в Інджії – Культурно-мистецького товариства «Калина», а в Кулі – Культурно-мистецького товариства ім. Івана Сенюка. Показово, що у вечорах активно брала участь багаточисельна українська громада, серед якої школярі, що вивчали українську мову, студенти-україністи, митці з творчих колективів.

Плідною була також робота театрального гуртка, де сербські й українські пісні виконували на місцевих аматорських концертах. Своєрідні філії колишньої «Просвіти» було сформовано в містах Новому Саді, Зреняні, Суботиці. До емігрантського кола входило багато освічених і знаних людей, що залишили по собі пам'ять у культурній спадщині Сербії в добу між двома світовими війнами.

Після Другої світової війни до новоствореної країни – Федеративної Народної Республіки Югославії – у межах чергової великої хвилі приїхало багато переселенців, які потрапили до держави з Боснії, Герцеговини, Чорногорії, Далмації; серед переселенців було й кілька десятків українських родин. Щодо останніх зазначимо, що вони розселилися в таких регіонах, як Руське Село, Нових Козарцях біля Баната, у місцинах Кача, Бачки Яр, Ратков та інших територіях неподалік від Бач-

ки; деякі групи родин знайшли прихисток у Бешкі, Соко Салаші й Добановцях біля Срема.

Згодом, у наступних десятиріччях, у пошуках кращого життя українці переселялися на територію Воеводини і Боснії. Розселення не мали якогось упорядкованого характеру. Попри це, на територію країни в'їхало чимало українців; значна кількість переселенців у Воеводині дала підстави говорити про наявність там української діаспори.

На етапі розпаду радянського союзу виникла ідея створення організації, яка б мала ширші повноваження й була більш зануреною в культурне буття української громади. Так було сформоване культурне Товариство української мови, літератури і культури Воеводини «Просвіта». Результатом його плідної діяльності стало відновлення занять українською мовою в межах шкільної програми для українців. На початку 1990-х років налагодилася робота україномовного радіо та телебачення, українські гурти було долучено до участі у фестивалях, а також було налагоджено безпосередні контакти з українськими правовими й громадськими організаціями. До того вже було засновано Союз русинів і українців Югославії, який мав на меті налагодження контактів між українцями в діаспорі. У 1997 році в Новому Саді стартував вихід вісника «Голос Союзу».

Сьогодні в Сербії функціонують такі громадські організації, як Культурно-мистецькі товариства «Кобзар» (засноване у Смедереві; при ньому працювали драматичні та музичні гуртки, які були і в інших регіонах, передусім у Шабці, Заєжчарі, Пожаревці) і «Калина», а також імені Івана Сенюка. До речі, саме на базі останнього було налагоджено дієву співпрацю з УРСР, зокрема відбулося запрошення товариства до Воеводини, де побували тоді ансамблі «Львівської музики», «Галичина», «Волинянка», а вже з 1990 року Товариство репрезентувало свої народні колективи в Україні – у Луцьку, Львові, Новому Роздолі. Крім того, було організовано Культурно-

просвітне товариство «Карпати», Товариство плекання української культури «Коломийка», Товариство української мови, літератури та культури «Просвіта», Товариство русинської мови, літератури і культури; Русинський народний театр «Петро Різнич Дядя», Дім культури Рускі Крстур; КПТ (Культурно-просвітницьке товариство) «Карпати», КМТ (культурно-мистецьке товариство) «Жатва», КПД «Джура Кіш», КПД «ДОК», відділення Товариства «Іван Котляревський», КМТ «Петро Кузмяк».

Культурно-просвітне товариство «Карпати» розпочало свою активну діяльність від 1990 року; його основна мета – збереження української мови і культури, ознайомлення з культурними здобутками інших народів. У Товаристві функціонують гуртки танцюристів, хор, співацькі групи, оркестр, драматичні й літературні гуртки, гурток образотворчого мистецтва та ін¹. У 1997 році в Сремській Митровиці, де мешкає близько 600 українців, відновило свою попередню діяльність українське товариство «Коломийка», що було засновано в 1979 році, також функціонує однойменний фольклорний ансамбль.

Незабутнім щорічним заходом у межах поширення та популяризації української культури на сербській землі є фестиваль «Калина», що об'єднує українців не лише Сербії, а й сусідніх Боснії і Герцеговині та Хорватії. Уже традиційно гостями фестивалю є мистецькі колективи з України. Найбільший успіх мали VI (червень, 2010), VIII (червень, 2011) і XV (червень, 2017) фестивалі.

VI Фестиваль «Калина» було відкрито в сербському м. Вербасі. Цікаво, що гостям фестивалю було надано можливість ознайомитися з етновиставкою з Галереї Культурного центру Вербасу, де було представлено праці українських малярів і майстрів-аматорів Тамари Барановської, Бориса Біленького, Михайла Зазулюка. На виставці було репрезентовано й етнографічний матеріал із колекції Славка Барановського. Значну частину експозицій становили зразки вишивки членів куль-

турно-мистецьких товариств «Коломийка», «Кобзар», «Карпати», «Калина» та ін². До програми урочистого концерту було залучено виступи культурно-мистецьких угруповань і товариств, що представляють українську культуру в Сербії, таких як гурт Івана Сенюка з Кули, «Кобзар» з Нового Саду, «Коломийка» зі Сремської Митровиці, «Калина» з Інджії, «Карпати» з Вербасу. Серед запрошених були й мистецькі колективи з українського Дрогобича, з боснійської Баня Луки, з хорватського Славонського Брода та ін.

VIII Фестиваль проходив у м. Інджії. За багаторічною традицією на третій день виступає ансамбль з України як гість. Того року це був заслужений вокально-хореографічний ансамбль «Галичина» зі Львова, один з найстаріших українських колективів, заснований знаним українським хореографом Ярославом Чуперчуком у 1946 році, та заслужений артист України бандурист Остап Стахів. Він виконав пісні «Взяв би я бандуру», «Ой, на горі та женці жнуть» та ін. Ансамбль з України розпочав програму «Вітальним танцем», було виконано марш «Опришок» та «Галицьку барвисту», а також фантазію для оркестру на теми сербських мелодій. Можна було побачити й відомі українські танці, серед них – «Цифровий», «Голубка», «Горянка», «Обертинка».

XV Фестиваль (червень, 2017) проходив у містах Кулі та Сремській Митровиці. У його межах було репрезентовано фольклорний гурт «Гуляй-Дана» відділу культури Старосамбірської райдержадміністрації та ансамбль народного танцю «Діброва» Львівського коледжу культури та мистецтв, але що найцікавіше – крім українських колективів, участь у заході взяли творчі ансамблі представників української діаспори з Хорватії, Сербії, Боснії і Герцеговини. Також відбулася презентація українських народних костюмів та народної кухні.

Освітній процес для українців налаштований у такий спосіб: для учнів 1–8 класів у 12 сербських середніх школах таких населених пунктів, як Новий Сад, Вербас, Інджія, Сремська

Митровиця та селищах Змаєво, Савіно Село у Воєводині налагоджено факультативне викладання української мови і культури.

У Белградському університеті в межах філологічного факультету на кафедрі славістики функціонує відділення україністики, навчаються переважно серби.

З'являється українське слово і на шпальтах друкованих видань Сербії, зокрема, у ЗМІ, розрахованих на різні вікові категорії, наприклад, у молодіжній газеті «МАК», дитячому журналі «Заградка», щотижневій газеті інформаційно-політичного спрямування «Руске слово», часописі літературно-культурного спрямування «Шветлосц», щорічному виданні «Голос Союзу». Українською мовою виходить друком щомісячна газета «Рідне слово», а також дитячий часопис «Соловейко», відновлено випуск щорічного календаря «Рідне слово». Слід зауважити, що відомий часопис «Українське слово» виходив друком за підтримки Товариства української мови, літератури і культури «Просвіта». З 1996 року за його підтримки видається журнал «Українське слово» – журнал, присвячений питанням культури, зокрема літератури, а також проблемам суспільного життя українців у Сербії.

Українські журналісти готують програми українською мовою для радіо- та телебачення Воєводини, залучаються до роботи й українські редакції для радіо- і телепрограм. Радіомовлення для українських слухачів є як у Новому Саді, так і в Кулі та Інджії, біля Сремської Митровиці. Популярною серед україномовних глядачів є щотижнева телевізійна програма «Українська панорама», де у свою чергу обговорюються культурні проекти українців, зокрема і транслявання заходів фольклорного характеру, насамперед фестивалів.

У Сербії влаштувалися також вечори української патріотичної поезії. Товариство «Просвіта» неодноразово брало участь в організації зустрічі з українськими письменниками. Серед гостей були Борис Олійник, Олександр Ірванець, Юрій

Андрухович, Алла Татаренко, Олександр Масляник. Практикувалося на літературних вечорах і декламування віршів або уривків з творів сучасних українських авторів.

З червня 2006 року українська мова набула статусу регіональної мови національної меншини, відтак Сербія стала першою у світі державою, що визнала регіональний статус української мови. Відтоді її можна було використовувати і в навчальних закладах, і в медичних установах, і навіть у місцевих судових та владних органах.

Підбиваючи підсумки, зауважимо, що українській громаді, зокрема діячам культурно-мистецьких товариств, у Сербії випала почесна місія – популяризувати українську культуру, народні традиції та зберігати національну ідентичність української спільноти в цій країні.

Коли йдеться про українців і їхню культурну діяльність у **Словенії**, то варто зауважити, що українська етнічна громада там, як і в багатьох інших діаспорах із країн колишньої Югославії, сформувалася внаслідок об'єктивних історико-політичних чинників за часів перебування Словенії, а також західних регіонів України, насамперед Буковини, Галичини й Закарпаття, у складі Австро-Угорської імперії. На сьогодні відстежується присутність двох груп мігрантів з України, а саме: українці, що отримали словенське громадянство, а також громадяни України, які проживають на цих землях постійно, – для роботи чи навчання. Загальна кількість українців, що мешкають нині у Республіці Словенія, становить 2500 осіб, розселених у різних регіонах країни.

Згідно зі зрізом правових документів, на середину 2020 року в Словенії офіційно не було зафіксовано фактично жодної власне української культурної організації, проте культурно-мистецькі, зокрема й фольклорні заходи, регулярно проводяться місцевими громадськими організаціями (з-поміж них – «Карпати», «Берегиня», «Рукавичка») за ініціативи та підтримки посольства України в знакові для україн-

ського суспільства дати. Існує чимало офіційних словенських громадських організацій, які опікуються місцевою українською громадою, насамперед у рамках дії «Угоди між Урядом України і Урядом Республіки Словенія про співробітництво в галузі культури, науки і освіти». Серед них – згадане вище Товариство українців «Карпати», що функціонує в столиці (м. Любляна), очільник – Євген Петрешін, а також Українська культурно-освітня організація «Рукавичка», очільниця – Ольга Мороз; кооператив українців у Словенії «Берегиня» з м. Жалеця, очільниця – Галина Маловшек. Одним із найбільш дієвих є українсько-словенське культурне товариство «Любляна – Київ» на чолі з Андрієм Гевком. Варто відзначити також діяльність Українсько-словенського товариства «Мрія» з м. Марибора, яке очолює Павлина Сабініна.

З початку повномасштабного вторгнення в Україну Словенія надала підтримку громадянам нашої країни. Від 24 лютого 2022 року й дотепер Словенія прийняла близько 8 тис. українців. Це статистичні відомості про тих українців, які оформили й продовжили стан офіційного тимчасового захисту. Нагадаємо, що такий стан надає право на проживання переміщеним особам у Республіці Словенія, харчування в пунктах розміщення, а також право на охорону здоров'я. Надається й дозвіл на здобуття середньої і вищої освіти. Передбачено фінансову допомогу. До слова, значна кількість переселенців уже влаштувалася на роботу в Словенії.

Волонтерські та приватні організації «Карітас» та «Словенська філантропія», а також співробітники Червоного Хреста допомагали українцям з одягом та харчуванням, надавали інформаційну та психологічну допомогу.

Однією із яскравих подій під час війни стала хода української громади в м. Любляні на знак вдячності словенцям, що надавали допомогу Україні від початку повномасштабного вторгнення. Під час ходи українці поширювали QR-код із хештегом вдячності Республіці Словенія, а також дарували

українські прапорці й розповідали, які саме компанії, організації та просто небайдужі словенці допомагали українцям ще з перших днів війни. До речі, раніше українці провели подібний Марш вдячності за прихисток у Нідерландах та Чехії³. Згадана вище місцева культурно-освітня організація «Рукавичка», що її офіційно було зареєстровано ще у 2013 році, у довоєнну добу виконувала своє безпосереднє призначення – налагоджувати контакти між культурами словенців і українців. З 2014 року увага до України активізувалася. «Рукавичку» було залучено до участі у Фестивалі народної творчості в Люблянні, що проходив 8 листопада 2014 року в межах урочистостей фестивалю народної творчості «Заспіваймо ще й пісню сусіда» та за участю фольклорного гурту української діаспори в Словенії «Зорецвіт». На масштабному концерті звучали народні пісні Словенії, Хорватії, Угорщини, Македонії й України у виконанні мистецьких колективів національних меншин Словенії. Виступ згаданого українського фольклорного гурту «Зорецвіт», до якого входили діячі товариств «Берегиня», «Карпати», «Рукавички», викликав особливий резонанс. Зі сцени лунали українські пісні, виконувалися танцювальні композиції⁴.

Того-таки 2014 року впродовж 26–30 червня відбулася поїздка творчих колективів Будинку культури Кам'яниці, зокрема чоловічого вокального ансамблю «Фанати Материнки» та ансамблю народного танцю «Вишиванка», до словенського м. Ізола. Роком раніше ансамблі були гостями словенської столиці. Зауважимо, що під час поїздки колективи взяли участь в урочистостях до 200-ої річниці з дня народження Тараса Шевченка, зокрема в концертній програмі та роботі фестивалю «Фольклорне народне мистецтво». Зазначені ансамблі не вперше демонструють свою програму за межами рідного Закарпаття. Закарпатські обряди і традиції вже знайшли чимало шанувальників далеко за межами України. Українські пісні «Бодай ся когут знудив», «Садок вишневий коло хати»,

«За лісом, за лісом» прозвучали на фестивалі у виконанні народного вокального ансамблю «Материнка»; гурт «Фанати Материнки» виконав твори «Їхав козак містом», «Як ішов я з Дебречина додому». Неординарним і яскравим був також виступ танцювального ансамблю народного танцю «Вишиванка», особливо захопливим було виконання танців «Раківчанка» та «Гуцульська рапсодія», «Обряд весілля», «Дуботанець»⁵.

На один із таких яскравих етнофестивалів було запрошено й учасників фестивалю Маланок «Маланка-Фест» із Буковини. Колектив представляв нашу державу на етнофестивалі в словенському м. Птуї в лютому 2020 року. Про це у фейсбуці повідомила засновниця фестивалю Маланок Оксана Лелюк⁶.

Слід зауважити, що вже з початку бойових дій у лютому 2022 року та переселення значної кількості українців до Словенії організація й дотепер виконує функції дитячої суботньої школи. Керівником організації є п. Ольга Мороз, яка вже доволі давно виїхала із Закарпаття до Словенії і встигла налагодити там активну співпрацю з місцевими волонтерськими організаціями, розбудувати діяльність у напрямку створення українських культурних програм, проведення фольклорних заходів. Серед останніх найактивніше працює єдина на сьогодні українська фольклорна група «Зорецвіт».

Отже, після вторгнення розпочалася робота суботньої школи, що розташувалася в приміщенні загальноосвітнього закладу імені Мартіна Крпана у столиці Словенії. У школі було чимало учнів, особливо з початком війни (близько 70), а зараз фактично слухачі не відвідують школи, проте збираються за явки на навчання. Викладачі працюють тут на громадських засадах, частково залучено місцевих волонтерів. Крім уроків, у школі святкуються урочисті події – релігійні, культурні; останні супроводжуються концертами. У таких заходах незрідка задіяні також співробітники посольства України.

Допомога переміщеним особам, що постраждали від війни, – ще одне підтвердження значення міжнародної співпраці. Свідченням цього був минулорічний міжнародний проєкт «Україна – Словенія: дружній простір». Основний напрям його роботи – бібліотечна справа, функціонування бібліотек, скероване на прискорення інтеграції українських сімей, особливо з дітьми, на новому місці проживання шляхом залучення до різних форм культурної діяльності. Так, плідна співпраця бібліотеки імені Франка Ксавра Мешка в словенському м. Орможі та Тернопільського обласного відділення ВГО «Українська бібліотечна асоціація» посприяла створенню центрів підтримки та інтеграції для людей із досвідом війни та територіальних міграцій. Зокрема, крім звичайних бібліотечних послуг, пропонувався широкий спектр допомоги: від психологічної підтримки до складних освітніх програм.

Проєкт сприяв створенню атмосфери взаєморозуміння між різними мешканцями словенської громади; серед його основних досягнень – сприяння успішній інтеграції переселенців з України, а також залучення нових грантів і збільшення міжнародної підтримки.⁷

Дієвим центром української культури є «Берегиня». Яскрава сторінка її діяльності – Міжнародний конкурс-фестиваль української культури «Берегиня». Організатори заходу мають на меті покращити імідж української національної культури, налагодити активнішу співпрацю між культурними та освітніми закладами в країні і за її межами, обмінятися досвідом творчої діяльності солістів, композиторів, а також продюсерів, що у свою чергу сприятиме просуванню українського виробника й підтримці талановитих дітей та молоді. Допоможе захід і закріпленню інформаційних та ділових і туристичних зв'язків між країнами. Конкурси проходять у номінаціях сольних виконавців, дуетів, тріо, квартетів, ансамблів та хорів. Цей конкурс-фестиваль триває вже багато років; не переривався він навіть у зв'язку з пандемією коронавірусу (тоді

він проходив у онлайн-форматі). Виступи учасників оцінює професійне міжнародне журі⁸.

Отже, як бачимо, місія культурно-просвітницьких товариств, що поширюють українську культуру на словенській землі, є досить важлива, адже саме вони скеровані допомогти українцям зберегти свою національну ідентичність, а за часів воєнного лихоліття їм відводиться важлива функція прихистити українців, допомогти їм облаштувати побут, а для українських дітей – отримати гідну середню й вищу освіту, а також долучитися до української культурної спадщини шляхом участі у фестивалях, конкурсах тощо.

Українська культура представлена і в *Північній Македонії*. Насамперед зазначимо, що українці в Північній Македонії репрезентують одну з національних меншин, що сформувалася в ній під впливом низки історико-політичних чинників. Серед останніх варто виділити Першу і Другу світові війни, відтік українців з територій Австро-Угорської і російської імперій, особливо внаслідок тяжких часів громадянської війни 1917–1922 років, згодом – у результаті вбивчих сталінських репресій.

Сьогодні важко визначити загальну кількість нащадків українців, які знайшли прихисток у Північній Македонії в різні історичні періоди, оскільки неодноразові переписи населення, що проводилися в країні, не репрезентували реальних показників. Свідченням того є останній перепис, що відбувся у 2002 році, згідно з яким у Македонії проживає понад 100 осіб української національності. Проте інші статистичні дані свідчать про те, що українців тут мешкає набагато більше, але під час цього перепису вони з різних міркувань не ідентифікували себе як українців. Така практика тягнеться ще з часів входження території Північної Македонії до складу Республіки Югославія. Попри неможливість чітко визначити кількість українців в Північній Македонії, можна добре відстежити місця їхнього компактного проживання тут. Серед

них передусім виділимо столицю держави – м. Скоп'є, а також великі й менші міста – Охрид, Битола, Ресен і Делчево.

Іншу групу становлять переважно українки, що ще з 1991 року переїхали до Македонії з території колишнього СРСР, а згодом – з незалежної України під впливом популярної на той момент так званої шлюбної міграції. За останній десять років істотно зросла кількість українців, що постійно проживають у Македонії. Це, як уже, переважно жінки, що переїхали до своїх чоловіків-македонців. У передвоєнну для України добу (2020–2021) в Північній Македонії мешкало орієнтовно пів тисячі українців.

Спільноти українців у Північній Македонії здебільшого мають офіційний статус, зокрема «Спільнота македонсько-української дружби і співпраці» (дата реєстрації – 22 листопада 1994 р.) та «Спільнота українців в Республіці Македонія ім. Лесі Українки (дата реєстрації – 26 березня 2004 р.). Переважну більшість першої спільноти складають македонці, серед яких чимало визначних культурних діячів, науковців, працівників ЗМІ, дипломатів і бізнесменів. Натомість членами другої спільноти є близько 60 громадян-македонців з етнічним українським корінням. Обидві спільноти є вельми дієвими; у їхніх межах регулярно проходять пам'ятні заходи «В сім'ї вольній, новій...», приурочені до чергових річниць від дня народження Тараса Шевченка (у ці дні члени спільноти відвідують пам'ятник Т. Шевченку, встановлений у 2009 році в центральному столичному парку поблизу споруди республіканського парламенту), жалобні урочистості до роковин трагедії на Чорнобильській атомній електростанції, численні виставки та презентації картин в культурно-інформаційному центрі в Скоп'є, а також книжкових видань у столичному Центральному музеї, відзначення Дня Незалежності України, різноманітні святкові заходи в навчальних закладах різних міст тощо.

У м. Скоп'є офіційно зареєстровано Громаду українців в Республіці Македонія ім. Лесі Українки. Членами спільноти є 60 македонських українців, які підтримують культурні зв'язки з рідною державою, зберігають її надбання, поширюють культурні здобутки серед македонців, здійснюють патріотичне виховання, популяризують рідну мову. Історія діяльності цієї Громади нараховує вже понад сто років. Утворено її було ще за часів втечі етнічних українців від більшовицького режиму заради збереження їхніх народних традицій на македонській землі. У межах роботи об'єднання відбувається ціла низка щорічних заходів, серед них – день Св. Миколая, свято Покрови, День вишиванки, Великодні свята, День вшанування пам'яті загиблих жертв Голодомору. Крім святкових урочистостей, відбуваються звичайні зустрічі в посольстві, при якому функціонує «Дитячий клуб», де проходять заняття з різних видів творчості (малювання, танці, ліпка, театральні вистави), а також, що найголовніше, – спілкування рідною мовою. До речі, практикується й участь українських дитячих і молодіжних колективів на македонській землі, насамперед у форматі фестивалів народної творчості. Проілюструвати характер цих культурних взаємин може київський Центр творчості дітей та юнацтва Святошинського району, який представив виступ Народного художнього колективу України «Ансамбль танцю “Вітамінчики”» на Міжнародному македонському фестивалі (вересень 2023 р.). Тут демонструвалася оригінальна художня програма колективу, проводився благодійний ярмарок. Метою заходів був збір коштів для ЗСУ, як результат – було зібрано чималі суми на підтримку української армії⁹.

Далі хотілося б зупинитися ще на деяких знакових подіях, які є показовими при демонстрації популяризації української культури на македонських теренах.

Передусім слід згадати яскравий виступ етноколективів Дніпропетровщини в європейських країнах, насамперед перед

грецькою і македонською культурною аудиторією (вересень 2021 р.). Тоді творчі колективи Богданівської та Троїцької територіальних громад Павлоградського району та м. Кам'янського відвідали міжнародні фестивалі «OHRID FESTIVAL DAYS» (Охрид, Македонія) і «MUSIC, DANCE & SEA» (Греція, Паралія, Катерині). Виступи фольклорного аматорського колективу «Богуславочка» Богданівської ОТГ та етногурту «Співаночки» Кам'янського музичного коледжу, участь дуету «Мальви» та вокальних тріо «Вербівчаночка» й «Циганівський батальйон» Троїцької ОТГ мали неабиякий громадський резонанс в Македонії та Греції. Важливою складовою заходу були також майстер-класи з виконання української козацької пісні, яка, нагадуємо, залишається важливим елементом нематеріальної культурної спадщини «Козацькі пісні Дніпропетровщини», що перебуває під охороною ЮНЕСКО¹⁰.

Ще один цікавий захід – візит української делегації зі Славутської громади в особі творчого колективу Славутської школи мистецтв – зразкового фольклорного гурту «Щедрик» та хореографічного гурту «Оберіг» – до Північної Македонії, м. Богданців (жовтень 2024 р.) в межах мистецького проєкту «Європейський глобус» на Міжнародному фольклорному фестивалі «Грайлива молодь»¹¹.

Заслуговує на увагу й такий важливий мистецький захід, як демонстрація фільму Суспільного «Made in колись» на кінофестивалі в Північній Македонії (липень 2024 р., м. Бітола). Цей документальний фільм цікавий у ключі представленої в заголовку статті теми й у зв'язку із сюжетом, що покладено в його основу. У фільмі розповідь ведеться докола долі двох фольклорних колективів у контексті подій російсько-української війни. Головний герой фільму, етнограф Олексій Заєць, є збирачем і упорядником збірок автентичних українських пісень і керівником творчих колективів Фастова й Калинівки, що на Київщині, які пережили окупацію навесні 2002 року і вже восени повернулися до своєї творчої роботи, яку розгля-

дали як важливу національну місію. Олексій Заєць стає одним з останніх носіїв фольклорного побутового співу, що має вже сторічну історію. Його місія, на думку авторів фільму, – зберегти для прийдешніх українських поколінь багату фольклорну спадщину свого краю¹².

Як бачимо, можна говорити про активну культурну співпрацю між Україною і Словенією. Значне місце в цьому процесі відводиться як представникам української меншини, так і українським творчим колективам, що демонструють свою майстерність на словенській землі.

Українці в **Боснії і Герцеговині** також беруть активну участь у репрезентації української культури на Балканах. Українсько-боснійська культурна співпраця має вже майже півтора-сотрічну історію. Нагадаємо, що українці почали переселятися на Балкани після берлінського конгресу в 1878 році. Боснія, як частина Австро-Угорської імперії і країна зі значною кількістю лісів і малородючими ґрунтами, відрізнялася малочисельним населенням, тому уряд імперії розгорнув масштабну діяльність, спрямовану на заселення вільних територій Боснії європейцями, серед яких німці, чехи, італійці, поляки, мадяри та українці. З-поміж останніх до Боснії переїхали українці зі Східної Галичини й Північної Буковини, Закарпаття (їх місцеві називали «галіціянами»). Основну їх кількість становили переважно малоземельні селяни. Унаслідок масштабного переселення стихійно виникли села, зокрема Насебіна Лішня, Козарці, Дуброва, Кам'яниця та ін., де проживали фактично самі українці. Чимало українців опинилося і в м. Прняворі. Основний вид діяльності – землеробство.

Культурне життя в громаді мало важливе значення. У Боснії і Герцеговині відбулося відкриття Першої української читальні, що мала назву «Руська читальня товариства “Просвіта”» (1909).

Сьогодні в Боснії і Герцеговині функціонують українські громадські організації. Серед них – Культурно-просвіт-

ні спілки українців «Червона калина» і «Тарас Шевченко» та Українська асоціація творчої інтелігенції «Світ культури».

У Боснії і Герцеговині присутні творчі колективи, до яких входять місцеві українці, чия діяльність скерована на збереження національної ідентичності та прагнення продемонструвати світу зразки української культури, зокрема й народної творчості. Промовистим прикладом у цьому ключі став виступ українських творчих колективів із Боснії і Герцеговини разом з учасниками з Київщини в паризькому Міжнародному фольклорному фестивалі. Хоча чимало українських колективів демонстрували свою майстерність на таких заходах, на фестивалі в Парижі вперше було представлено український колектив із Боснії і Герцеговини у складі 34 учасників, чиє виконання українських пісень було високо оцінено журі.

Натомість колективи з Київщини, зокрема жіночий вокальний колектив «Родина», народний зразковий колектив «Ясочка», народний фольклорний колектив «Любисток», Колектив «Берегиня» і дитячий вокальний колектив «Аквапель», прибули на фестиваль за запрошенням групи організаторів із сербського м. Новий Сад, у якому, як ми уже згадували, проживає величезна українська меншина.

Рівень Міжнародного фестивалю демонструє той факт, що він проходив у Центрі П'єра Кардена, недалеко від урядового кварталу, а крім українських колективів із Боснії, Герцеговини й України, у ньому взяли участь творчі колективи з Хорватії, Болгарії, Сербії, Румунії, Франції та Туреччини¹³.

Коли ж говорити про українську діаспору в **Чорногорії**, то ця українська спільнота сформувалася в схожий до всіх колишніх республік Югославії спосіб. Її представниками насамперед виступають нащадки тих українців, що перебралися на балканські землі з території колишньої Австро-Угорської і російської імперій та Радянського Союзу внаслідок подій після Жовтневої революції, міграцій, спричинених обома світовими війнами, а також сталінським терором.

На час перепису населення, який проводили на території Чорногорії в 1921 році, було зафіксовано лише 3 українці, а на території Котора Королівства Далмація, що після Другої світової війни перейшов до складу Чорногорії, їх взагалі не було. Проте вже 1948 року їх нараховувалося 23 особи. Набагато більше українців проживало, як ми вже згадували, у сербській Воеводині, Боснії і Герцеговині та на території Хорватії. З початку повномасштабного вторгнення, відповідно до відомостей від МВС Чорногорії, до країни в'їхало понад 289 тис. громадян України, виїхало – 288 тис. Українцям уряд Чорногорії надає статус особи під тимчасовим захистом, аналогічним європейському.

Загалом у Чорногорії проживає близько 11 тис. громадян України. Сьогодні за підтримки Посольства України у країні пропагується українська культура, для української діаспори проводяться пам'ятні заходи, скеровані на забезпечення її прав. Серед них варто згадати урочистості до дня народження Тараса Шевченка та Лесі Українки, до яких активно залучали українців Чорногорії, зокрема лекції в Університеті «Донья Гориця» та Університеті Чорногорії. У центрі уваги перебувала творчість Тараса Шевченка, а також мистецька спадщина Лесі Українки, розглядалися ключові етапи з поступу української дипломатії та релігії в історичній ретроспективі (назви лекцій: «Історія української дипломатії», «Історія релігії в Україні», «Життя і творчість Великого Кобзаря і Лесі Українки». До речі, 9 грудня 2011 року було урочисто відкрито пам'ятник Тарасові Шевченку в центральному столичному парку.

Благодійні гуманітарні ініціативи за підтримки посольства проводилися й у межах Міжнародного жіночого клубу. З-поміж найбільш пам'ятних зустрічей варто згадати виступ П. Янковича, професора-акордеоніста з Музичної академії м. Цетине, а також дегустацію традиційних українських страв, що їх приготували місцеві українці. Основна ж місія клубу – допомагати й підтримувати його новачків.

Гостями філософського факультету Університету Чорногорії була делегація українських художників і дизайнерів, що мали вельми цікаву зустріч із місцевими студентами-україністами. Пам'ятною подією став концерт за участю народних артистів України, що проходив у м. Даниловграді. Крім того, саме тут 2013 року у межах культурної програми Міжнародного фольклорного фестивалю перебував український гурт «Володар» Академічного ансамблю пісні й танцю МВС України. Під час Днів українського фольклору цей гурт виступив також у центрі «Delta City» м. Подгориці та на відкритті національних чорногорських Катунських ігор¹⁴.

День української моди в межах урочистостей до тижнів моди Royal Fashion Week відбувся останнім часом у Чорногорії. На ньому широкому загалу було продемонстровано цікаві роботи дизайнерів з України – О. Голец і С. Єрмакова.

На Тиждень українського мистецтва під назвою «Ukrainian Art Week in Montenegro», що проходив у чорногорських містах Будві, Подгориці, Которі, було запрошено для демонстрації авторської ікони «Св. Архангел Михаїл» його авторку, українську художницю О. Нестерову. Посол О. Слюсаренко у свою чергу стала гостею Духовного центру в Подгориці, де ознайомила його відвідувачів із лекцією на тему «Історія українського іконопису». Згодом ікону О. Нестерової було виставлено в місцевому Монастирі Джабонік.

Дні українського кіно були важливою подією в житті «Будо Томовіч», культурно-інформаційного центру Подгориці. Своєрідним місцевим хітом став фільм «Закохані в Київ», що складався з восьми короткометражних фільмів, який до цього номінувався в багатьох міжнародних конкурсах, а також фестивалях, зокрема таких визначних, як Берлінський і Каннський.

У березні 2022 року створено першу організацію українців у Чорногорії під назвою «Добре діло», метою якої є надання допомоги тим громадянам України, що нині перебувають

у Чорногорії. Здійснюється різноманітна діяльність у культурному напрямі. Під егідою цієї організації в таких містах, як Подгориця, Бар, Будва та Герцег-Нові активно працюють українські центри¹⁵.

Щодо **Хорватії** варто зауважити, що українська діаспора там є однією з найдавніших у світі¹⁶. Можна орієнтовно визначити п'ять періодів міграції українців до цієї країни: 1) середина XVIII ст. (переселенці з Карпат сучасної Словаччини переїхали до сербської Воєводини, а звідти до хорватської території у Східній Славонії); 2) злам XIX–XX ст. (галичани з Австро-Угорської імперії переселялися на схід Хорватії і до Північної Боснії); 3) XX ст. (українці зі Сходу Хорватії та Північної Боснії перебиралися до інших регіонів Хорватії); 4) з кінця 90-х рр XX ст. українці переїжджали до Рієки, Спліта на заході й півдні Хорватії; 5) 2022-й і донині: переїзд українців до Хорватії через повномасштабне вторгнення до України.

У Хорватії тепер живе близько 5 тис. українців. Містом з найбільш компактним проживанням українців і їх значною кількістю є столиця (Загреб). Лідерами регіонів з українським населенням є східна територія Хорватії, міста Вуковар, Славонський Брод, Осіек, села Липовляни, Шумече, Петрівці, Міклушевці Каніжа тощо. Діють у Хорватії і українські громадські об'єднання: Українська громада (2008 р. заснування) і Союз українців і русинів Хорватії (ще з XX ст.). У межах цих об'єднань функціонує близько 10 культурно-просвітніх і культурно-мистецьких товариств, зокрема «Товариство української культури», Товариство «ХОРУС – Хорватсько-українське співробітництво»; Хорватсько-українське товариство дружби. Чимало важливих культурних подій відбулося завдяки їхній діяльності – поява українсько-хорватського словника, перша в історії українського мистецтва виставка українського авангардного мистецтва (Загреб, 1990 р.). У Загребському університеті на філософському факультеті створено кафедру україністики, у межах діяльності якої відбува-

ються заходи з репрезентації української культури та науки в Хорватії, готуються літературні вечори, проводяться конференції, відбуваються демонстрації українських кінофільмів тощо.

На підтримку культурних програм у м. Загребі скерована діяльність Центральної бібліотеки русинів та українців (функціонує з 1995 р.). Усі культурні й освітні програми організацій української діаспори в Хорватії отримують фінансування від держави. Тут варто згадати про вивчення української мови в п'яти школах для близько 80 учнів Загреба, Петровців, Каніжі, Липовлян. Близько 100 дітей вивчають українську мову і знайомляться зі здобутками української культури в літніх школах (з 2018 р.).

Проводиться й видавнича діяльність. У Хорватії побачило світ чимало україномовних видань, зокрема журнали «Наша газета», «Вісник», «Нова думка», дитячий часопис «Віночок», альманах «Думки з Дунаю». Двічі на тиждень спеціальні програми Хорватського радіотелебачення HRT «Призма» та «Мозаїка національних меншин» подають інформацію про культурні події з життя діаспори.

Дієвою формою обміну культурними здобутками стають фестивалі, з-поміж яких фестиваль культурного мистецтва українців Хорватії і дитячої творчості (м. Славонський Брод). Існує чимало щорічних фестивалів із давніми традиціями, серед них – фестиваль культурного мистецтва русинів і українців «Петрівський дзвін», фестиваль національних меншин «Липовлянські зустрічі». Слід згадати про концерти, приурочені до вшанування пам'яті Т. Шевченка і І. Франка з літературними читаннями, Дні української культури, де виконується українська класична й народна музика. Учасниками стають також українські артисти, які задіяні в роботі театральних колективів Хорватії. Систематично проходять «Українські вечори», «Дні Української вулиці», а також презентації книжок, виданих українцями в Хорватії тощо. Варто

згадати і про виставки. З-поміж найяскравіших – «Українська вишивка і народне мистецтво. Україна – Традиція – Трансформація». Неодноразово українці брали участь у Міжнародному гуманітарному різдвяному ярмарку в Загребі.

Українознавці й етнічні українці щороку організують заходи, приурочені до ювілеїв визначних особистостей, зокрема Т. Шевченка та І. Франка, пам'ятних дат української історії, серед них – День незалежності, День пам'яті жертв Голодомору (тут слід згадати презентацію книжки про Голодомор у Загребському університеті, організовану на базі кафедри україністики за активної участі проф. Є. Пащенко, 2010), вшанування пам'яті жертв трагедії на ЧАЕС, річниці Революції гідності, Дня Соборності України тощо.

Хорватська громадськість виявляє інтерес до політичного й культурного життя України. У статті, безперечно, ми не мали змоги зупинитися детально на всіх епізодах громадського й культурного життя української меншини, лише на деяких важливих і показових її епізодах.

Формування української фольклорної традиції в *Болгарії* тісно пов'язане з історією присутності українців на балканських теренах. Перші масові хвилі переселення українців до Болгарії відбулися після 1877–1878 років, коли закінчилася російсько-турецька війна і в новоутвореній болгарській державі почали залишатися українці, які брали участь у звільненні Болгарії з-під влади Османської імперії, а також приїхали представники інтелігенції, серед яких особливе місце займає постать Михайла Драгоманова [27; 28; 30]. Однак виразніше українська громада почала формуватися в міжвоєнний період, а потім внаслідок нових хвиль міграції, після Другої світової війни, наприкінці ХХ ст., з початком російсько-української війни у 2014 році та після повномасштабного вторгнення росії у 2022 році.

Історично міграційні процеси були зумовлені як політичною ситуацією, так і соціально-економічними факторами.

Значну частину українців у Болгарії становили політичні емігранти: учасники визвольних змагань 1917–1921 років, інтелектуали, викладачі, колишні військові та студенти, які знайшли прихисток у Софії, Пловдиві, Варні, Бургасі та інших містах і селах Болгарії. У 1920–1930-х роках українські організації в Болгарії розгортали активну культурну діяльність. Важливу роль відігравали саме елементи фольклору – співи, театральні вечори, літературні читання, відзначення свят, а також освітні осередки – гуртки, створені зазвичай при товариствах, які не лише підтримували емігрантську ідентичність, а й інтегрували українську культуру в болгарське середовище.

Після Другої світової війни, в умовах зміненої політичної ситуації, діяльність української громади була обмежена, однак фольклор, імовірно, певною мірою продовжував побутовати на рівні родинної традиції. Відродження українського культурного життя в Болгарії активізувалося впродовж 1990-х років і тривало у 2000-х роках, коли було засновано низку громадських організацій, у діяльності яких головне місце до початку російсько-української війни у 2014 році було відведено збереженню української культури серед української спільноти.

Внесок Михайла Драгоманова у розвиток української фольклористики в Болгарії є прикладом формування наукової традиції в умовах культурної взаємодії. Після вимушеної еміграції з України через політичні переслідування російською імперією він у 1889 році оселився в Софії, прийнявши запрошення болгарського уряду на викладацьку посаду в новоствореному Софійському університеті. Саме тут розгорнувся один із важливих періодів його наукової та культурно-просвітницької діяльності.

У Болгарії М. Драгоманов не лише викладав всесвітню історію, а й став активним учасником становлення національної гуманітарної науки. Він був ініціатором створення

фахового видання «Збірник народної творчості, науки і писемності» (*Сборник за народни умотворения, наука и книжнина*, 1889), у якому опублікував низку фольклористичних студій. Серед них – «Слов'янські варіанти однієї Євангельської легенди» [9], «Слов'янські оповідання про народження Костянтина Великого» [11], «Слов'янські оповідання про пожертвування власної дитини» [12], «Зауваження про слов'янські релігійні й етичні легенди» [9], «Слов'янські виправлення Едипової історії» [10]. У цих працях він застосував порівняльно-історичний метод до аналізу фольклорних наративів, здійснюючи зіставлення українських, болгарських, сербських та інших слов'янських мотивів і реконструюючи архаїчні міфологічні структури, притаманні слов'янській культурі.

Особливістю наукового підходу М. Драгоманова було розуміння фольклору як джерела не лише етнографічних, а й соціальних знань. Він трактував легенди, пісні та казки як відображення народної етики, світогляду, історичної пам'яті. Попри те, що в Болгарії українська громада на той час була малочисельною, М. Драгоманов зумів створити навколо себе інтелектуальне коло, яке стало осередком культурного життя [19]. Його оселя в Софії постала як важливий культурно-інтелектуальний простір: у ній відбувалися зустрічі науковців і культурних діячів, перебувала Леся Українка, підтримувалися контакти з представниками західноукраїнського культурного середовища. Саме в цьому просторі поступово формувалося уявлення про українську ідентичність в умовах еміграції. Іван Шишманов, один із найвідоміших болгарських учених і згодом зять М. Драгоманова, під впливом українського вченого розпочав свої українознавчі студії, заклавши основи болгарської україністики. М. Драгоманов не лише започаткував наукову фольклористичну традицію в Болгарії, а й водночас формував у середовищі української діаспори стійкий інтерес до усної народної творчості як основи збереження ідентичності.

Важливе місце в контексті розвитку української фольклорної традиції в Болгарії займає Леся Українка. Участь поетеси в популяризації української культури в Болгарії, її зацікавлення народною творчістю, використання фольклорних мотивів, міфологічних сюжетів, обрядовості у своїй творчості як елемента збереження національної ідентичності сприяли поглибленню зацікавлення болгарської інтелігенції українською фольклорною традицією. Перебуваючи в Болгарії, Леся Українка, вивчаючи болгарський обрядовий фольклор та теоретичні праці вчених про нього, проводила паралелі з українським фольклором, про що свідчить написане в одному з її листів до М. Драгоманова: «Чи співають у Болгарії колядки і чи схожі вони на українські? Як там люди обходять Різдво?...» [14, с. 46].

Формування української фольклорної традиції в Болгарії було б неможливим без активної участі болгарських науковців, які стали повноправними учасниками міжкультурного діалогу. У другій половині XIX – на початку XX ст. Болгарія перебувала у фазі національного відродження, що супроводжувалося посиленням інтересом до фольклору, мови, історії. Центральною постаттю на той час в українсько-болгарських наукових взаєминах став Іван Шишманов – фольклорист, етнограф, історик літератури, випускник Віденського та Женевського університетів, а згодом – міністр освіти Болгарії, Посол Болгарії в Українській Народній Республіці, дійсний член Наукового товариства імені Тараса Шевченка, засновник Болгарсько-українського товариства, товариства «Слов'янська бесіда». Під впливом Михайла Драгоманова Шишманов продовжив справу популяризації української культури в Болгарії. В організованих ним товариствах проводилися заходи, на яких воголошували доповіді про життя в Україні, організовували святкування річниць визначних діячів української культури [4, с. 110]. До його наукових інтересів належали фольклористика, етнографія, історія української літератури,

українсько-болгарські культурні контакти [1; 2; 3; 4; 18; 29]. І. Шишманов вивчав і коментував творчість Тараса Шевченка, Івана Франка, Лесі Українки, публікував статті про українську мову, літературу, фольклор, етнографію. Його праці стали першими зразками україністичних студій у Болгарії.

Не менш важливу роль відіграв Марин Дринов, болгарський історик і філолог, який здобув освіту в Харківському університеті та довгий час жив в Україні. Як один із засновників Болгарської академії наук, він підтримував інтерес до слов'янських культур, зокрема й української. Його листування з українськими діячами, а також публікації з історії України і Київської Русі відіграли роль у формуванні сприйняття української спадщини в болгарському науковому середовищі.

У рамках співпраці між українськими й болгарськими науковцями важлива роль належить вищезгаданому щорічнику «Збірник народної творчості, науки і писемності». Завдяки участі М. Драгоманова та І. Шишманова це видання стало осередком для міжслов'янського наукового діалогу й обміну фольклористичними та етнографічними матеріалами. У «Збірнику...» друкувалися розвідки болгарських і українських науковців, а також компаративні студії, у яких аналізувалися спільні мотиви в усній традиції слов'янських народів, зокрема й українського [3]. Так, наприклад, у низці випусків «Збірника...» було опубліковано ґрунтовне дослідження Ф. Вовка «Весільні обряди слов'янських народів» [7], стаття Івана Франка «Притча про єдинорога та її болгарський варіант» [25].

Болгарські вчені також сприяли поширенню української культури в публічному просторі. З ініціативи Івана Шишманова проводилися літературно-фольклорні вечори, де співали українські пісні, відбувалися читання творів Шевченка, ставилися вистави. В університетських курсах з фольклору і літератури увага до українського матеріалу поступово стала частиною академічного дискурсу.

Болгарські науковці не лише підтримували українських діячів, але й відігравали помітну роль у збереженні й розвитку української фольклорної традиції в Болгарії. Їхній внесок забезпечив наукове вивчення української культури, її функціонування в міжкультурному просторі Болгарії.

Період між двома світовими війнами став наступним етапом в становленні української громади в Болгарії. Саме в цей час українська еміграція, що сформувалася переважно з політичних біженців – учасників визвольних змагань 1917–1921 років, діячів Української Народної Республіки, військових, інтелігенції та студентства – заклала культурні підвалини для життя в еміграції. У 1920–1930-х роках у найбільших містах Болгарії – Софії, Варні, Пловдиві – діяли українські громади, що об'єднувалися навколо культурно-освітніх товариств. Вони організовували свята, вечори пам'яті, концерти й театральні постановки, у яких мав місце й український фольклор.

Культурну діяльність української спільноти в Болгарії у 20–40-х роках ХХ ст. описує у своєму дослідженні «Культурна діяльність міжвоєнної української еміграції в Болгарії: (музика, театр, танці)» В. М. Власенко [6]. В означений період у Болгарії проживало близько 1–2 тис. українців. Діяли громадські організації – «Українська громада», Українське культурне об'єднання, Союз українських організацій в Болгарії, Українсько-болгарське товариство та ін. Культурна діяльність української діаспори стала для них засобом збереження національної ідентичності та пристосування до нового середовища. Культурні заходи українців у Болгарії приурочувалися до національних, державних та релігійних свят, зібрань громадсько-політичного й культурно-освітнього характеру, річниць з дня народження або смерті визначних українських діячів чи історичних подій та ін. Зазвичай культурні заходи для української діаспори організовувалися однією з громадських організацій українців. Усі заходи розпочиналися з виконан-

ня гімну, далі співали пісні, танцювали, читали вірші, ставили вистави.

Фольклорні традиції українців у Болгарії в 20–40-х роках ХХ ст. підтримувалися завдяки проведенню концертів української пісні і танцю, концерту українського народного хору, концертів, приурочених до якоїсь події, яку відзначала українська спільнота (наприклад, з нагоди річниці з дня народження Тараса Шевченка, з нагоди річниці перепоховання Тараса Шевченка тощо). У той період в багатьох заходах брав участь Український народний хор, у репертуарі якого були й пісні традиційного українського фольклору.

Фольклорна культура серед української спільноти підтримувалася громадськими організаціями і в інших містах Болгарії. Однією з них було Українське культурно-просвітне товариство ім. Т. Шевченка в м. Варні, яке регулярно проводило заходи, на яких більшою чи меншою мірою було представлено й традиційну українську фольклорну культуру задля згуртування української спільноти і збереження національної ідентичності.

У 20–40-х роках ХХ ст. в Болгарії зазвичай при кожній великій громадській організації української спільноти діяли вокальні колективи. Перший український хоровий колектив було створено при громадській організації «Українська громада в Болгарії». При цій організації діяв освітньо-культурний гурток, що займався проведенням музичних, літературних, вокальних вечорів, лекцій, а при ньому було створено хор та ансамбль музичних інструментів. Найчисленнішим на той час був Український народний хор, що діяв спершу при Українському культурному об'єднанні, а потім при Українській громаді в Болгарії в Софії. Українські народні колективи існували і в інших містах країни. Скажімо, хори діяли при Українському гуртку імені Михайла Драгоманова в м. Кочеринові Кюстендильської області, при Українському культурно-просвітньому товаристві імені Тараса Шевчен-

ка у Варні. Українська громада м. Пловдива мала свій хор. Українські колективи виступали на урочистостях з нагоди відзначення річниць відомих українців; пісні в їхньому виконанні можна було почути на софійському радіо. У репертуарі українських хорів обов'язковими були українські та болгарські національні гімни, українські народні пісні, пісні на слова віршів Тараса Шевченка. Хоча українська еміграція в Болгарії міжвоєнного періоду не була численною, її культурна активність створила міцне підґрунтя для збереження фольклорної традиції.

З початку 1990-х років, після здобуття Україною незалежності та демократичних змін у Болгарії, українська громада дістала нові можливості для розвитку культурного життя.

Після 2000 року в Болгарії почали з'являтися українські товариства: «Мати Україна» (2000 р., м. Софія), «Діаспора-Україна» (2003 р., м. Бургас), «Добруджа-Україна» (2004 р., м. Добруджа), «Український дім» (2004 р., м. Сілістра), Українське товариство «Пловдив» (2012 р., м. Пловдив), «Українська діаспора Болгарії» (2014 р., м. Варна), «Українська діаспора «Балканська січ» (2014–2018 рр., м. Бургас). У їхній діяльності до російсько-української війни важливе місце належало українській культурі як одному з чинників збереження національної ідентичності. Вони організовують святкові заходи до Різдва, Великодня, Дня вишиванки, Шевченківські вечори, майстер-класи з писанкарства, виготовлення ляльок-мотанок, вишивки, приготування традиційних страв [20]. Участь у них беруть як представники української діаспори, так і болгары, які виявляють інтерес до української культури.

Важливою формою стало створення аматорських ансамблів, зокрема жіночих вокальних груп, які виконують українські народні пісні, обрядові композиції, колядки та щедрівки. Таких колективів небагато, і вони почали виникати зі збільшенням кількості українців у Болгарії після почат-

ку повномасштабної російсько-української війни. Одним із нещодавно створених гуртів у Болгарії, який відтворює, переосмислює і репрезентує фольклорні практики, формуючи водночас нові моделі культурної присутності в іншомовному середовищі, є гурт «Ми з України» (*Ние сме от Украйна*) з м. Бургаса. Цей гурт діє при Болгарському центрі слов'янської культури та духовного розвитку, активно бере участь у фестивалях і концертах, презентуючи український фольклорний спадок у Болгарії. Колектив «Ми з України» брав участь у фольклорному фестивалі на честь Пресвятої Богородиці в Ямболі, у фестивалі хорових колективів «Хай буде літо» (*Нека да е лято*) та VIII Фольклорному фестивалі «Болгарія співає». Подібні заходи слугують інтеграційними майданчиками для діаспори. У травні 2024 року в Бургасі відбувся перший Міжнародний фольклорний фестиваль «Калинове гроно», організований Асоціацією «Діаспора Україна» та Болгарським центром слов'янської культури й духовного розвитку. Захід об'єднав українські та болгарські фольклорні колективи, продемонструвавши єдність культур у спільному просторі. Святковий творчий проект вищезгаданого центру «Різдвяні традиції в Болгарії та Україні» (*Коледни традиции в България и Украйна*) є прикладом міжкультурної комунікації, що об'єднує болгарську та українську громади з благодійною метою – допомагати дітям, постраждалим від війни.

День вишиванки є важливою складовою української культури, що відзначається в третій четвер травня по всьому світу, зокрема серед української діаспори в Болгарії. Це свято, яке підкреслює значення традиційного українського вишиваного одягу, стало символом національної єдності та культурної ідентичності.

Уперше День вишиванки був урочисто відзначений у Софії, столиці Болгарії, 28 вересня 2013 року, коли відбулася святкова хода центром міста [16, с. 374]. Ініціаторами святку-

вання стали Світовий конгрес українських молодіжних організацій, об'єднання українських товариств в Болгарії «Мати-Україна», а також Посольство України в Республіці Болгарія. Цей захід став важливим кроком у відродженні українських культурних традицій серед діаспори в Болгарії.

У 2014 році урочиста хода не проводилася, але українці активно підтримали святкування Дня вишиванки під час урочистостей до Дня українського прапора. Починаючи з 2015 року, святкова хода до Дня вишиванки в Софії відбувається в День слов'янської писемності та культури, що відображає інтеграцію української культури в болгарський культурний контекст. Відтоді хода проводиться регулярно. У менших містах та селах, де чисельність українців не така велика, як у Софії, День вишиванки теж знаходить своє відображення в соціальних мережах. Українці публікують фотографії у вишиванках на своїх сторінках, об'єднуючись через інтернет, що також сприяє збереженню національної єдності та культурних зв'язків.

Особливе місце у фольклорному репертуарі української діаспори в Болгарії займає пісня «Ой у лузі червона калина...», яка з 2014 року, а особливо після 2022-го, набула статусу неофіційного гімну спротиву. Вона звучить під час численних заходів – мітингів на підтримку України, благодійних концертів, культурних вечорів. Символіка «червоної калини» в поєднанні із закликом «підіймемо нашу славу Україну» резонує не лише з історичним фольклорним кодом, але й із сучасною потребою підтримки, солідарності та національного відродження. Відео з виконанням цієї пісні українськими громадами в Болгарії активно поширюються в соціальних мережах, стаючи прикладом трансформації традиційного фольклорного тексту в елемент об'єднання української спільноти в умовах війни.

Фольклор присутній і в освітньому просторі. У недільних школах українських громад, які діяли в Софії та Варні, з почат-

ком повномасштабної російсько-української війни з'явилося багато різноманітних культурно-освітніх центрів, у яких проходять і заняття з народної творчості: діти вивчають колицькові, лічилки, веснянки, казки, беруть участь у театралізованих дійствах. При цьому збереження традицій поєднується з новітніми формами – використанням відео, мультимедійних презентацій, інтерактивних майстерень.

Розвитку фольклору сприяє також цифрове середовище. Українці Болгарії активно публікують у соціальних мережах фрагменти святкувань, відео з танцями, кулінарні рецепти, родинні історії, які містять елементи усної традиції. В ютубі, фейсбуці, тік-тоці, інстаграмі поширюються відео з українських свят, концертів, вечорів, занять тощо. Це створює нову форму «мережевого фольклору», в якій традиція адаптується до умов візуальної культури й глобальної комунікації.

Висновки. У статті здійснено комплексний аналіз культурної діяльності українських національних меншин на південнослов'янських землях – у Сербії, Словенії, Північній Македонії, Болгарії, Боснії і Герцеговині, Чорногорії та Хорватії. Дослідження показало, що, незважаючи на різні історичні обставини, чисельність та умови проживання, українська діаспора в цих країнах зуміла зберегти та творчо розвинути елементи національної культури, зокрема фольклорної традиції.

Проаналізовано ключові етапи розселення українців на Балканах, серед яких виділено переселення в XV–XVIII ст., міграційні хвилі після Жовтневої революції, міжвоєнний період, еміграцію після Другої світової війни та переселення через російсько-українську війну в XXI ст. Кожен із цих етапів наклав свій відбиток на формування та специфіку культурних практик українських громад.

Особливу увагу у студіях приділено аналізу інституційної діяльності українських культурно-освітніх товариств, фольклорних гуртів, недільних шкіл, а також участі українців у

фестивалях, конкурсах, мистецьких заходах. Установлено, що саме культурно-просвітницькі організації стали головними носіями фольклорної спадщини, адаптуючи традиційні форми до нових умов проживання.

Функціонування українського фольклору в Сербії, найбільшій за чисельністю українській громаді на Балканах, є прикладом активного й багатогранного розвитку: створення хорових колективів, театральних гуртків, проведення фестивалів народної творчості. Подібні процеси відбуваються і в інших країнах, хоча меншою мірою, залежно від чисельності громади та організаційних можливостей.

Українська фольклористична традиція в Болгарії має глибоке історичне коріння, пов'язане з постатями Михайла Драгоманова, Івана Шишманова, Лесі Українки, Марини Дринова, які започаткували наукове вивчення фольклору в міжслов'янському контексті. Їхня діяльність сприяла формуванню болгарської україністики, закладенню наукового підґрунтя для порівняльних фольклористичних студій. Міжвоєнний період, як і подальші хвилі міграції, зумовили активізацію культурного життя української діаспори, у якому фольклор використовувався як спосіб комунікації, самовираження та згуртування спільноти. Організація хорів, театральних постановок, святкових подій засвідчує інституціоналізацію фольклору як частини емігрантського культурного простору. У ХХІ ст. фольклорна практика в діаспорі зазнала трансформацій. Її сучасні форми включають аматорські ансамблі, участь у фестивалях, святкування культурних подій, зокрема Дня вишиванки, а також функціонування фольклору в освітньому та цифровому середовищах.

Фольклорні елементи стали не лише формою збереження традиції, а й адаптувалися до нових умов існування, зокрема набули символічного звучання в контексті війни, як, скажімо, пісня «Ой у лузі червона калина», що виконується як акт єдності та підтримки.

Отже, фольклорна традиція українських громад на південнослов'янських землях є багатофункціональним явищем, що поєднує культурну спадщину, інструменти самоідентифікації, освітній ресурс та засіб культурного діалогу в поліетнічному середовищі.

ПРИМІТКИ

¹ У Сербії відбувся Фестиваль української народної пісні. URL : <https://www.ukrinform.ua/rubric-diaspora/3936248-u-serbii-vidbuvsya-festival-ukrainskoi-narodnoi-pisni.html> (дата звернення 22.04.2024).

² Стецюк Оксана. Фестиваль української культури «Калина». URL : <https://www.ukrainianworldcongress.org/ua/festyval-ukrayinskoyi-kultury-kalyna/> (дата звернення 11.06.2010).

³ Українська громада в Словенії організувала у місті Любляна ходу вдячності Словенії за підтримку України. URL : <https://www.ukrinform.ua/rubric-diaspora/3566187-ukrainska-gromada-u-slovenii-organizuvala-hodu-vdacnosti-v-lublani.html> (дата звернення 22.04.2024).

⁴ Фестиваль народної творчості в Любляні. URL : <https://slovenia.mfa.gov.ua/news/29564-festivaly-narodnoji-tvorchosti-v-lyublyani> (дата звернення 08.11.2014).

⁵ Алшай О. Закарпатських артистів у Словенії вітали вигуками «Слава Україні!». URL : <https://zakarpatty.net.ua/News/127021-Zakarpatskykh-artystiv-u-Slovenii-vitaly-vyhukamy-Slava-Ukraini!> (дата звернення 30.07.2014).

⁶ Буковинських маланкарів запросили на етнокарнавал до Словенії. URL : <https://acc.cv.ua/news/chernivtsi/bukovinskih-malankariv-zaprosili-na-etnokranaval-do-sloveniyyi-53738> (дата звернення 13.01.2020).

⁷ Українські фольклорні колективи виступили на фестивалі у Парижі. URL : <https://day.kyiv.ua/news/271221-ukrayinski-folklorni-kolektyvy-vystupily-na-festyvali-u-paryzhi> (дата звернення 30.04.2024).

⁸ Шот М. Українці у Словенії кличуть до «Берегині» на творчі змагання. URL : [https://ukurier.gov.ua/uk/news/ukrayinci-u-sloveniyyi-klichut-do-beregini-na-tvorci/](https://ukurier.gov.ua/uk/news/ukrayinci-u-sloveniyyi-klichut-do-beregini-na-tvorci) (дата звернення 17.06.2020).

⁹ Ансамбль «Вітамінчики» на гастролях в Македонії зібрав 50 тис. грн для придбання бойового дрона. URL : <https://svyat.kyivcity.gov.ua/news/ansambl-vitaminchiki-na-gastrolyakh-v-makedonii-zibrav-50-tisgrn-dlya-prividbannya-boiyovogo-dronu> (дата звернення 18.09.2023).

¹⁰ Обмін культурним досвідом: етноколективи Дніпропетровщини виступили в Греції та Македонії. URL : <https://oblrada.dp.gov.ua/news/%D0%>

BE%D0%B1%D0%BC%D1%96%D0%BD-%D0%BA%D1%83%D0%B (дата звернення 20.09.2021).

¹¹ Комунальний заклад «Вишневий заклад дошкільної освіти «Яблулька» Вишневої міської ради Бучанського району Київської області. URL : http://www.vyshneve_yablunka.edukit.kiev.ua/informaciya_pro_zaklad/rozklad_gurtkiv_vibiraj_dlya_sebe/horeografichnij_gurtok_lyubavushka (дата звернення 26.11.2024).

¹² Коваль В. У Словенії працює суботня школа «Рукавичка» для українців: Ольга Мороз про діяльність та складнощі. URL : <https://tribun.com.ua/uk/115375-u-slovenii-pratsjue-subotnja-shkola-rukavichka-dlja-ukrainsiv-olga-moroz-pro-dijalnist-ta-skladnoschi> (дата звернення 30.10.2024).

¹³ На кінофестивалі в Північній Македонії покажуть фільм Суспільного «Made in колись». URL : <https://stv.detector.media/suspilna-korporatsiya/read/8456/2024-07-19-na-kinofestyvali-v-pivnichnij-makedonii-pokazhut-film-suspilnogo-made-in-kolys> (дата звернення 19.07.2024).

¹⁴ Див. примітку №13.

¹⁵ Культурно-гуманітарне співробітництво між Україною та Чорногорією. URL : <https://montenegro.mfa.gov.ua/spivrobitnictvo/364-kulturno-gumanitarne-spivrobitnictvo-mizh-ukrajinoju-ta-chornogorijeju> (дата звернення 08.06.2023).

¹⁶ Українська діаспора у Хорватії є однією з найстаріших у Європі. URL : <https://tv4.te.ua/ukrainska-diaspora-u-khorvatii-ie-odnieiu-z-naistarishykh-u-uevropi/> (дата звернення 13.11.2012).

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Бушко Г. О. Внесок Івана Шишманова у розвиток болгарсько-українських взаємин. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. (Серія: Філологія)*. 2019. № 40. Т. 2. С. 110–113. DOI : <https://doi.org/10.32841/2409-1154.2019.40.2.26>.

2. Бушко Г. О. Іван Шишманов у болгарсько-українських літературних взаєминах кінця XIX – першої чверті XX століття. Львів, 2022. 244 с.

3. Бушко Г. О. Питання української культури на шпальтах болгарського часопису «Сборник за народни умотворения наука и книжнина». *Вісник Львівського університету. Серія філологічна*. Т. 40. Львів, 2007. С. 165–171.

4. Бушко Г. О. Славістична проблематика у фольклористичних та етнографічних працях Івана Шишманова. *Компаративні дослідження*

слов'янських мов і літератур. Пам'яті академіка Леоніда Булаховського. Київ, 2012. Вип. 18. С. 206–213.

5. Бушко Г. О. Фольклористичні студії І. Шишманова на сторінках болгарських періодичних видань кінця ХІХ – початку ХХ століття. *Збірник праць Науково-дослідного центру періодики НАН України, Львів. наук. б-ка ім. В. Стефаника*. Львів, 2005. Вип. 13. С. 157–167.

6. Власенко В. М. Культурна діяльність міжвоєнної української еміграції в Болгарії: музика, танці, театр. *Сумська старовина*. 2018. С. 38–405.

7. Вовк Ф. Сватбарските обреди на славянските народи. *Сборник за народни умотворения, наука и книжнина*. 1890. Кн. ІІІ. С. 137–178; 1891. Кн. ІV. С. 194–230; 1891. Кн. V. С. 204–232; 1892. Кн. VІІІ. С. 216–256; 1894. Кн. XІ. С. 472–510.

8. Драгоманов М. Забележки върху славянските религиозни и етически легенди. *Сборник за народни умотворения, наука и книжнина*. 1892. Кн. VІІ. С. 245–310; Кн. VІІІ. С. 257–314; Кн. X. С. 3–68; Кн. XІ. С. 511–516.

9. Драгоманов М. Славянските варианти на една евангелска легенда. *Сборник за народни умотворения, наука и книжнина*. 1891. Кн. ІV. С. 257–269.

10. Драгоманов М. Славянските преправки на едиповата история. *Сборник за народни умотворения, наука и книжнина*. 1891. Кн. V. С. 267–310; Кн. VІ. С. 239–310.

11. Драгоманов М. Славянските сказания за пожертвуване на собствено дете. *Сборник за народни умотворения, наука и книжнина*. 1889. Кн. І. С. 65–96.

12. Драгоманов М. Славянските сказания за рождението на Константин Велики. *Сборник за народни умотворения, наука и книжнина*. 1890. Кн. ІІ. С. 132–184; Кн. ІІІ. С. 206–246.

13. Кулеба Є. Літні школи україністики. *Українське слово. Часопис українців у Югославії з питань культури, літератури та суспільного життя*, 2000. № 7. С. 26–27.

14. Леся Українка. Лист до М. П. Драгоманова від 5 січня 1890 р. *Леся Українка. Зібрання творів* : у 12 т. Київ, 1978. Т. 10. С. 46.

15. Ліський Б. Українці у Боснії і Герцеговині. *Альманах видавництва «Гомін України»*. Торонто, 1998. С. 149–169.

16. Матанова Т. Бродираната риза като обединителен елемент на украинците. *Дриновски сборник*. 2016. Т. 9. С. 373–380.

17. Мизь, о. Роман. Матеріали до історії українців у Боснії. *Новий Сад Publication and manufacture* : Грекокатолицька парафія свв. Петра і Павла, 2006. 118 с.

18. Микитенко О. О. Стаття І. Шишманова «Значението и задачата на нашата етнография» (1889) у контексті становлення українсько-болгар-

ських наукових взаємин. *Компаративні дослідження слов'янських мов і літератур*. Київ, 2010. Вип. 13. С. 240–247.

19. Минкова Л. Михаил Драгоманов и българската украинистика. *Матеріали четвертої та п'ятої наукових конференцій «Драгоманівські студії»*. Софія, 2011. С. 38–44.

20. Огієнко І. Збереження національної ідентичності українців Болгарії на початку XXI століття. *Българска украинистика*. 2021. Брой 10. С. 60–83.

21. Простір українсько-словенської дружби. URL : https://info.library.te.ua/2024/05/blog-post_25.html?view=snapshot (дата звернення 25.05.2024).

22. Рум'янцев О. Становище української громади на території колишньої Югославії з 90-х років XX століття до новіших часів. *Галичина – Боснія – Воеводина: переселенці з Галичини на території югославських народів в 1890–1990 рр.* 2008. № 5. С. 239–243.

23. Саган Г. Створення та діяльність товариства української мови, літератури і культури Воеводини (Сербія). *Вісник Черкаського університету*. Серія: Історичні науки, 2016. № 3–4. С. 130–137.

24. Терлюк І. Товариство української мови, літератури та культури Воеводини. *Українське слово. Часопис українців у Югославії з питань культури, літератури та суспільного життя*. 1996. № 1. С. 38–4.

25. Франко І. Притчата за единорога и нейниятъ български вариантъ. *Сборник за народни умотворения, наука и книжнина*. 1896. Кн. XIII. С. 570–621.

26. Чумак В. Українистика в Сербії: лінгвістичний аспект. *Слов'янський збірник*. 2003. № 10. С. 17–24.

27. Якімова А. Болгарський період життя професора Михайла Драгоманова. Київ, 2019. 280 с.

28. Якімова А. Збереження етнонаціональної ідентичності українців у Болгарії: історичний та сучасний контексти. *Народна творчість та етнологія*. 2019. № 5 (381). С. 51–56. DOI : <https://doi.org/10.15407/nte2019.05.051>.

29. Якімова А. Іван Шишманов і український фольклор. *Українознавство*. 2013. № 1 (46). С. 214–215.

30. Якімова А. Українці в Болгарії: філософія історичного буття (на риси). Софія, 2011. 100 с.

REFERENCES

1. BUSHKO, Halyna. Ivan Shyshmanov's Contribution to the Development of Bulgarian-Ukrainian Relations. *Scientific Bulletin of the International Humanitarian University. (Philology Series)*, 2019, no. 40, vol. 2, pp. 110–113. DOI: <https://doi.org/10.32841/2409-1154.2019.40.2.26> [in Ukrainian].

2. BUSHKO, Halyna. *Ivan Shyshmanov in Bulgarian-Ukrainian Literary Relations of the Late-19th – First Quarter of the 20th Century*. Lviv, 2022, 244 pp. [in Ukrainian].
3. BUSHKO, Halyna. An Issue of Ukrainian Culture in the Columns of the Bulgarian Magazine «Collection for National Imagination, Science and Literature». *Bulletin of Lviv University. Philological Series*. Volume 40. Lviv, 2007, pp. 165–171 [in Ukrainian].
4. BUSHKO, Halyna. Slavistics Problems in Folkloristic and Ethnographic Works of Ivan Shyshmanov. *Comparative Studies of Slavic Languages and Literatures. In memory of Academician Leonid Bulakhovskiy*. Kyiv, 2012, issue 18, pp. 206–213 [in Ukrainian].
5. BUSHKO, Halyna. Folkloristic Studies of I. Shyshmanov on the Pages of Bulgarian Periodicals of the Late-19th – Early-20th Centuries. *Collected Works of the Scientific Research Center of Periodicals of the NAS of Ukraine, Lviv. V. Stefanyk Scientific Library*. Lviv, 2005, issue 13, pp. 157–167 [in Ukrainian].
6. VLASENKO, Valerii. Cultural Activity of the Interwar Ukrainian Emigration in Bulgaria: Music, Dance, Theater. *Sumy Antiquities*, 2018, pp. 38–50 [in Ukrainian].
7. VOVK, Fedor. Wedding Rites among the Slavic Peoples. *Collection of Folk Ideas, Science and Literature*, 1890, vol. 3, pp. 137–178; 1891, vol. 4, pp. 194–230; 1891, vol. 5, pp. 204–232; 1892, vol. 8, pp. 216–256; 1894, vol. 11, pp. 472–510 [in Bulgarian].
8. DRAGOMANOV, Mikhail. Notes on Slavic Religious and Ethical Legends. *Collection of Folk Ideas, Science and Literature*, 1892, book 7, pp. 245–310; book 8, pp. 257–314; book 10, pp. 3–68; book 11, pp. 511–516 [in Bulgarian].
9. DRAGOMANOV, Mikhail. Slavic Versions of One Evangelical Legend. *Collection of Folk Ideas, Science and Literature*, 1891, book 4, pp. 257–269 [in Bulgarian].
10. DRAGOMANOV, Mikhail. Slavic Adaptations of the Oedipal Story. *Collection of Folk Ideas, Science and Literature*, 1891, book 5, pp. 267–310; book 6, pp. 239–310 [in Bulgarian].
11. DRAGOMANOV, Mikhail. Slavic Legends about Sacrificing One's Own Child. *Collection of Folk Ideas, Science and Literature*, 1889, book 1, pp. 65–96 [in Bulgarian].
12. DRAGOMANOV, Mikhail. Slavic Legends about the Birth of Constantine the Great. *Collection of folk Ideas, Science and Literature*, 1890, book 2, pp. 132–184; book 3, pp. 206–246 [in Bulgarian].
13. KULEBA, Yevhen. Summer Schools of Ukrainian Studies. *Ukrainian Word: Journal of Ukrainians in Yugoslavia on the Issues of Culture, Literature and Social Life*, 2000, no. 7, pp. 26–27 [in Ukrainian].

14. LESIA UKRAINKA. Letter to M. P. Drahomanov on January 5, 1890. Collected Works: In Twelve Volumes. Kyiv, 1978, vol. 10, pp. 46 [in Ukrainian].
15. LISKYI, Bohdan. *Ukrainians in Bosnia and Herzegovina*. Toronto: Almanac of the “Clamor of Ukraine” Publishing House, 1998, pp. 149–169 [in Ukrainian].
16. MATANOVA, Tania. Embroidered Tunic as a Unifying Element of Ukrainians. *Drynov Collection*, 2016, vol. 9, pp. 373–380 [in Bulgarian].
17. MYZ, Fr. Roman. Materials for the History of Ukrainians in Bosnia. *New Garden*. Publication and Manufacture: Greek Catholic parish of St. Peter and Paul, 2006, 118 pp. [in Ukrainian].
18. MYKYTENKO, Oksana. Article by I. Shyshmanov «The Meaning and Task of Our Ethnography» (1889) in the Context of Formation of Ukrainian-Bulgarian Scientific Relations. *Comparative Studies of Slavic Languages and Literatures*. Kyiv, 2010, iss. 13, pp. 240–247 [in Ukrainian].
19. MINKOVA, Liudmyla. Mikhail Dragomanov and Bulgarian Ukrainian Studies. *Materials of the Fourth and Fifth Scientific Conferences «Dragomanov Studies»*. Sofia, 2011, pp. 38–44 [in Bulgarian].
20. OHIIENKO, Iryna. The Preservation of the National Identity of Ukrainians in Bulgaria at the Early 21st Century. *Bulgarian Ukrainian Studies*, 2021, issue 10, pp. 60–83 [in Ukrainian].
21. ANON. *Space of Ukrainian-Slovenian Friendship* [online] [viewed 25 May 2024]. Available from: https://info.library.te.ua/2024/05/blog-post_25.html?view=snapshot [in Ukrainian].
22. RUMIANTSEV, O. The Position of the Ukrainian Community on the Territory of the Former Yugoslavia from the 1990s to Modern Times. *Galicia–Bosnia–Vojvodina: Immigrants from Galicia on the Territory of the Yugoslav Peoples in 1890–1990*, 2008, no. 5, pp. 239–243 [in Ukrainian].
23. SAGAN, Halyna. Creation and Activities of the Society of Ukrainian Language, Literature and Culture of Vojvodina (Serbia). *Bulletin of Cherkasy University*. Series: Historical Sciences, 2016, no. 3–4, pp. 130–137 [in Ukrainian].
24. TERLIUK, Ivan. Society of Ukrainian Language, Literature and Culture of Vojvodina. *Ukrainian Word: Journal of Ukrainians in Yugoslavia on Culture, Literature and Social Life Issues*, 1996, no. 1, pp. 38–44 [in Ukrainian].
25. FRANKO, Ivan. The Parable of the Unicorn and Its Bulgarian Version. *Collection of Folk Ideas, Science and Literature*, 1896, vol. 13, pp. 570–621 [in Bulgarian].
26. CHUMAK, V. Ukrainian Studies in Serbia: Linguistic Aspect. *Slavic Collection*, 2003, no. 10, pp. 17–24 [in Ukrainian].
27. YAKIMOVA, Antonina. *The Bulgarian Period of Life of Professor Mykhailo Drahomanov*. Kyiv, 2019, 280 pp. [in Ukrainian].

28. YAKIMOVA, Antonina. Preservation of the Ethno-National Identity of Ukrainians in Bulgaria: Historical and Modern Contexts. *Folk Art and Ethnology*, 2019, issue 5 (381), pp. 51–56. DOI: <https://doi.org/10.15407/nte2019.05.051> [in Ukrainian].

29. YAKIMOVA, Antonina. Ivan Shyshmanov and Ukrainian Folklore. *Ukrainian Studies*, 2013, no. 1 (46), pp. 214–215 [in Ukrainian].

30. YAKIMOVA, Antonina. *Ukrainians in Bulgaria: Philosophy of Historical Being (Essays)*. Sofia, 2011, 100 pp. [in Ukrainian].

Отримано / Received 27.09.2024

Рекомендовано до друку / Recommended for publishing 10.12.2024